

Az egyetemes magyar irodalom értékrendszerében

Beszélgetés Cseke Péterrel

Cseke Péter irodalomtörténész, eszmetörténész, sajtótörténész, újságíró, szociográfus, szerkesztő és egyetemi tanár. Sokrétű tevékenységéért díjak, elismerések sorát kapta: a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének Pro Literatura-díját (2004), a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem nívódíját (2004), a Magyar Írószövetség Szociográfiai Szakosztályának Szabó Zoltán-díját (2005), a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem érdemoklevelét (2005), a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét (2014). Ez év október 3-án az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány (EMIA) nagydíjával tüntették ki Székelyudvarhelyen.

A népes közönség előtt idősebb pályatársa, Kántor Lajos kiemelte: „Nyilván tudom, hogy jóval korábbról illene kezdeni a méltatást, az Erdélyi Fiatalok című, két háború közti fontos lap kutatásával és a Makkai Sándor által megfogalmazott *Nem lehet* továbbgondolatásával. Mégis *A magyar szociográfia erdélyi műhelyeivel*, ezzel a 2008-ban könyvvé érett, az egyetemi újságíró-oktatásban és mesterképzésben alaptárggyá előlépett problémacsomaggal kezdem, hiszen Cseke valójában ezzel alapozta meg korábbi tapasztalatainak tudományos értékű általánosítását, készítette el a maga szintézisét. A témával a jövőben foglalkozók számára megkerülhetetlen összefoglalás született, amelynek kiadására a pesti Magyar Napló Kiadó vállalkozott. És noha műfajilag más természetű könyv, egy 2011-es Kriterion-kiadvánnyal folytatom a számbavételt: a *Védjegyek* – alcíme, azaz tartalmi jelölése szerint *Íróportrék – ellenfényben* – egy-egy kiemelkedő erdélyi életműbe világítva be, olvasmányoknak is érdemesek, de szintén hasznos segédkönyv az erdélyi magyar irodalom, kultúra kutatóinak.

Innen pedig a Cseke Péter életében és munkásságában különösen termékeny 2015-ös évre ugorhatunk. *Erdélyi értékhorizontok (újabb eszmetörténeti tanulmányok)*, *Borongós ég alatt (sajtótörténeti tanulmányok 1980–2014)*, illetve egy románra fordított tanulmány- és esszékötet sorakozik egymás mellett az én Cseke-polcomon. Mellettük a 2014-re jelzett forráskiadás: Jancsó Béla levelezése, az 1914 és 1930 között született levelek, az első kötet, Cseke Péter gondozásában.”

– *Tekintve köteteid sorát, az erdélyi magyar irodalommal foglalkoztál. Az egyetemes magyar irodalom keretein belül hogyan, miben lehetne meghatározni, megfogalmazni az erdélyi magyar irodalom karaktersorait?*

– Örvedetesnek tartom, hogy jó ideje az egyetemes magyar irodalom értékrendszerében gondolkodunk. Magyar tanárnak készülők – immár hetven körüli – nemzedékek a hatvanas évek derekán előbb tanulta az egyetemen a romániai magyar irodalom (ötvenes években kanonizált) alkotóit, mint a klasszikusnak számító nyugato-

sokat. Jancsó Elemér fél év alatt Párizsig „vitte el” Adyt, Szigeti József Móricz-előadásából csak a *Rokonokra* emlékszem. Még szerencse, hogy a Nyugat költőit Láng Gusztáv adta elő – a friss felfedezések örömeivel. És ez szó szerint értendő: éjszaka írta előadásainak első változatát, pihenés nélkül jött be órára, látszott rajta, hogy küszködik a fáradtsággal – és mégsem voltak álmosítóak a kézírásból felolvasott szövegei. Egy életre emlékeztetéssé tette számunkra Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád költészetét. Na, de a kortárs magyar irodalomból semmit sem kap-

tunk. Sem a magyarországiból, sem a kisebbségi nyelvterületeken született értékekből. Olyanok voltak azok az idők. A hatvanas évek derekától változott némiképp a helyzet, amikor a Magyar Írószövetség kritikai szakosztályában Czine Mihály felvetette a „kettős felelőség” kérdését.

– *Erről a nagyon fontos mozzanatról, illetve annak vehemens romániai visszautasításáról értekezte már nemzetközi tudományos fórumokon is...*

– Valóban. Az *Irányított irodalom (1949–1989)* és *A kisebbségi sajtónyilvánosság korlátozása Ro-*

mániában (1919–1989) című vizsgálataimat hadd egészítsem ki most egy személyes mozzanattal. A hetvenes évek derekán – pontosabban: 1974 nyarán – Nagy Károly (1934–2011) amerikai professzor cseppet be kolozsvári (Györgyfalvi úti) tömbház-lakásunkba. (Várható megjelenéséről előzetesen Kányádi Sándor értesített.) Nekik köszönhetően vehettük kézbe a New Brunswickban megjelent Ötágú Síp című irodalmi folyóirat első öt számát. (A magyar emigráció életrajzát rögzítő Borbándi Gyula összesen hatot tart számon.) Ha a lap 1975-ben meg is szűnt, az azóta eltelt idő értéktelítettebbé tette az illyési metaforát. A 2010-es Tokaji Írotábor szervezői például már a „sokágú síp” jegyében kívánták bemutatni a jelenkori magyar irodalom égtájait. Nagy Károly 1974-ben olyan – időben és térben – távolra került szerzők „társaságát” hozta közénk, akiknek a nevével addig csak a két világháború közötti erdélyi folyóiratokban találkozhattam a Korunk, a Hitel, a Független Újság, a Termés hasábjain. Örömmel fedeztem fel újra magamnak Faludy Györgyöt, Flórián Tibort, Kovács Imrét. Később, amikor a népi írókkal kezdtem foglalkozni, egy Új Látóhatár-példány is eljutott hozzám, ama nevezetes 1971-es Németh László-különszám, amelyben újra találkozhattam Kovács Imrével, Cs. Szabó Lászlóval, ismerkedhettem a Szabó Dezső-monográfiát író Gombos Gyulával. Miközben olyan új neveket is megtanultam, akikkel magyarországi és erdélyi rendezvényeken személyes kapcsolatba kerülhettem az utóbbi két és fél évtizedben. András Sándorra, Borbándi Gyulára, Czigány Lórántra, Ferdinandy Györgyre, Gömöri Györgyre,

Nagy Pálra, Sárközi Mátyásra, Sente Imrére gondolok. Némely esetben ez a kapcsolat azt is eredményezte, hogy megerősödjék a Korunkhoz fűződő munkatársi viszonyuk. Könyvkiadási szinten is. Borbándi, Czigány, Gömöri, Kibédi Varga Áron, Sárközi jelenlétére gondolok a Korunk-háttérű Komp-Press-kiadványokban.

Az Erdélyi Helikon indulásakor a helikoni munkaközösség Németh Lászlót kérte volt fel a két világháború közötti magyar irodalom szemlészésére; épp annak alapján, amit a pályakezdő kritikus addig az Erdélyben született irodalmi értékekről írt a budapesti Társadalomtudományban, a Napkeletben, illetve a Protestáns Szemlében. Németh 1926-ban három eredeti hangú lírikust fedezett fel, és a Társadalomtudományban megjelent mérvadó tanulmányában (*Erdély lelke a legújabb irodalomban*) bejelentette, hogy a továbbiakban elsősorban Áprily Lajos, Reményik Sándor és Tompa László költészetével szeretne behatóan foglalkozni. Vagyis azokkal, akiket már az 1921-ben megjelent – a kisebbségi helyzetben is nemzeti önazonosság-tudatot őrző, a reménytelenségben is reményt nyújtó – kötetek óta *erdélyi költőtriász* gyűjtőfogalommal jelöl az irodalmi köztudat. Németh nem tekintette magát az erdélyi irodalom fanatikusának; ellenkezőleg: nem ismert külön erdélyi irodalmat, csak magyart. Tompát például „a székely alkat költői revelálójának” tekintette, akinek sorsa és szervezete mélyen összefügg a környező világgal; annyira, hogy „a természeti erők egyikévé számíthatjuk”; „az egész élet újul meg benne, és megújul a vers.”

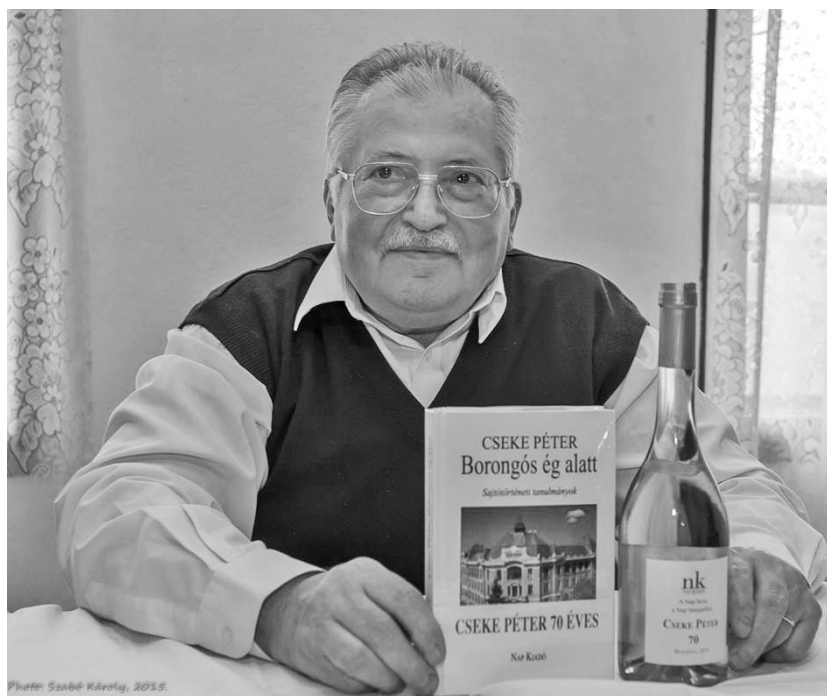
Nem véletlenül szilárdult barátságáig Kuncz Aladár és Tompa kap-

csolata. Udvarhelyi megismerkedésük után Tompa *Az új erdélyi irodalom* címmel küld kisesszét az Ellenzék irodalmi mellékletét szerkesztő Kuncz Aladárnak. Ebben tételesen kifejti: „Erdély leghívebb és legderekbabb fiai a múltban is az európai kultúra legbuzgóbb követőivé válhattak. Erdélyiek tudtak lenni s egyben európaiak.” Ezek a gondolatok kapnak aztán nagy visszhangot az Erdélyi Helikon megjelenésének második évfolyamában, miután a távozó Áprilytól Kuncz átveszi a folyóirat szerkesztését, és közzéteszi az *Erdély az én hazám* című nagy hatású programtanulmányát. Kevesen tudják manapság, hogy Tompa többek közt Goethét, Heinét, Gottfried Kellert, Nicolaus Lenaut, Nietzsche, Rilket és Schillert is igyekezett megszólaltatni – Tamásival szölvé – az udvarhelyi „csillagatlan ég alatt”. A *Világirodalmi Lexikon* harmadik kötete ugyan nem tud róla, de Kosztolányi, Tóth Árpád, Képes Géza mellett Tompa is a *Vándor éji dala* átültetői közé tartozik. Fordítása először az Ellenzék 1924. szeptember 14-i számában jelent meg. Az *Erdélyi értékhorizontok* című tanulmánykötetemben (Magyar Napló, 2015) megjelent visszatekintésemben Ilia Mihályt idézem, aki egyértelműen a Nyugat nagy nemzedékének körébe sorolja Tompát „a speciális helyzetéből következő erényekkel”. Ha nem így járunk el, akkor megmarad helyi érdekességnek, holott nem az, miként „európai sorstársai sem azok”.

Gondolom, hogy részben sikerült válaszolnom a feltett kérdésre. De azt is világosan kell látnunk, hogy az Erdélyben alkotó magyar írók korántsem voltak mind transzilvanisták. Az Erdélyi Helikon

munkaközösségének tagjai sem. De ettől még kisebbségi íróknak számítottak valamennyien. Kollégáim közül azok, akik a kisebbségi sorsot már nem bírták elviselni, a Ceaușescu-vészorszakban áttelepedtek Magyarországra, illetve nyugatabbra mentek. De ettől még nem váltak kevésbé erdélyi írókká. Vita tárgya volt jó ideig, hogy például a Communitas Könyvpályázati Kuratóriuma támogassa-e a Magyarországon és Nyugaton alkotó erdélyi írók kéziratának kiadását. Pár éve támogatja. Ahogy a BGA vagy NKA is a kisebbségi nyelvterületen született alkotásokat, ha azok esztétikai-etikai minőségükben támogatást érdemelnek. A kérdés „mindössze” az, hogy semmilyen forrásból nem jut elegendő összeg az írói méltóságot (nem csupán a megélhetést!) szavatoló nyilvánosság (könyvterjesztés, könyvkritika) megteremtéséhez.

Nemrég két tanácskozás is zajlott az erdélyi magyar irodalom közelmúltjáról, jelenéről és jövőjéről. Az egyiket a Magyar Művészeti Akadémia szervezte meg Budapesten (2014 májusában), a másikat a Szárhegyi Írótábor vezetősége Borzonton (2014 szeptemberében). Mindkettőről bősz híradás jelent meg az interneten. „Ne feledkezzünk meg a határainkon túl létező irodalomról soha, de ne különítsük el az egésztől immár – ajánlotta Elek Tibor irodalomtörténész. – Ha szükségét látjuk, a magyar irodalom különböző kérdéseiről szólva beszéljünk például akár Erdélyben születő irodalomról vagy erdélyi származású alkotókról, de ne tegyünk úgy, mintha létezne valami önálló művészi entitással bíró erdélyi magyar irodalom, amelyben például a Sepsiszentgyörgyön vagy Nagyváradon

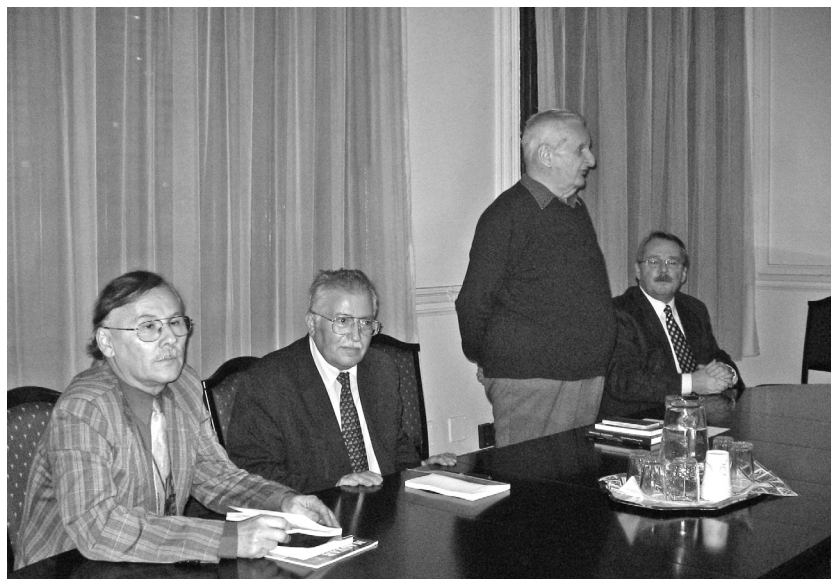
A Nap Kiadó kötetével és a Nap borával (Szabó Károly felvétele)

születő alkotásoknak valami sajátos és más és több köze lenne egymáshoz, mint a Kolozsvárott és a Pécsen születettnek.” Ki tudná eldönteni, hogy kik azok, akik még beletartoznak, és kik azok, akik már nem? Elek Tibor példaként megemlítette Bodor Ádám, Szócs Géza, Balla Zsófia, Kenéz Ferenc, Király Farkas, Nagy Koppany Zsolt, Papp Sándor Zsigmond, Iancu Laura és Csenger Levente nevét. Vannak olyan alkotók, mint Kányádi Sándor vagy Bodor Ádám, akik látványosan túlnőnek mindenféle értelemben a határokon, jóllehet, ha megkérdezzük őket, erdélyi írónak vallják magukat. Megszűnt az a hatalmi kényszer, amelyik arra készítette az erdélyi írókat, hogy különállásukat hangoztassák. Erdélyi irodalom- és eszmetörténészként persze nem tudok megfelelni arról a „vévesztéséről”, amelyet a nyolcvanas években kezdődött kivándorlás-hullám okozott, és emiatt jelentősen meggyengült a kortárs erdélyi magyar próza- és drámaírás. A lí-

rában azonban a mai erdélyi magyar alkotók legjava semmivel sem marad el a korábbi évtizedek alkotóitól. A legnagyobb gondot kétségtelenül az jelenti, amit az irodalom társadalmi súlyának csökkenése okozott az egész Kárpát-medencében.

– 1989–2000 új szakasz az erdélyi magyar sajtó történetében. Melyek ennek a főbb sajátosságai? Hogyan kezd a XXI. század?

– Az erdélyi magyar sajtónak vannak felívelő szakaszai, és vannak megtorpanásai, ütemváltásai. Ezeket egyrészt a korszakváltások határozták meg (1918, 1944, 1948, 1989), másrészt a kisebbségi magyar társadalom önszerveződésében bekövetkezett változások. A '89 utániak éppúgy megkövetelték a média újjászületését, mint az 1918-at követő évek. Mindahány korszakban elsőként a sajtó intézményrendszere épült ki – az éppen soros kihívásoknak megfelelően. Nem véletlen például, hogy '89 decemberének utolsó hetében a lapok kétharmada címet változ-

Bertha Zoltánnal, Pomogáts Bélával és Csapody Miklóssal az Illyés Archivumban 2010. november 18-án ((Stauder Mária felvétele)

tatott. Némi töprengés után a Korunk megtartotta régi címét, de az Igaz Szónál és az Utunknál dolgozó kollégák a címváltoztatás mellett döntöttek. A diáklapokat is ideszámítva huszonkilenc lap élte túl a diktatúrát, 1990 végén pedig már százhuszonnyolc címnél tartottunk. Voltak persze olyan lapkezdeményezések is, amelyek néhány szám után megszűntek. De hát ugyanígy volt ez a két világháború között is, 1948 után is. A Magyar Népi Szövetség felszámolásával a szervezet lapjai tűntek el, másokat – hogy ideológiai pórázra foghassák – felköltöztették Bukarestbe. Az '56-os magyar forradalom leverése után még a Bukarestben indított magyar lapokat is megszüntették, de 1957-ben újra indulhatott az 1940-ben megszűnt Korunk, engedélyezték az akadémiai szakfolyóirat, a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, illetve a Napsugár megjelenését, később a Keresztény Magvető és a Református Szemle is napvilágot láthatott Kolozsvárt. Mint az élet minden területén: a „húzd meg – ereszd meg”-politika érvénye-

sült. A '68-as nyitást a '71-es és a '74-es „kulturális forradalom” rombolása követte. Minek következtében az erdélyi magyar sajtónak is a túlélésre kellett berendezkednie. '89 utolsó hetében, a szabad véleménynyilvánítás euforikus állapotában senki nem sejtette, hogy rövid időn belül újból egy fedél alatt kell élnünk a cenzúrával – nem az ideológiaival, hanem a gazdaságival. Amit a papírárak és a nyomdaköltségek emelkedése idézett elő.

A felemás rendszerváltás után mindenki úgy érezhette, hogy végre szabadon, félelemmentesen elmondhatja a maga véleményét bármiről. „A hír szent, a vélemény szabad”: ezt tanítottuk Budapesten, Bukarestben, Szegeden, Pécsen, Kolozsváron. Csakhogy nem tudatosítottuk idejekorán: a nyilvánosságunknak is van minőségi kritériuma, erkölcsi-etikai mércéje. A piacgazdaság körülményei között felértékelődött ugyan az információ, miközben az újságírói tájékozódást a gazdasági cenzúra sokkal jobban akadályozza, mint a pártállambeli. A hírdömping el-

lenére maga a tájékoztatás is beszűkült, felelőtlenül felszínessé, igénytelenné vált. És ami igazán ma jelenti a nagy gondot: perifériára kerültek, háttérbe szorultak, vagy pedig teljesen kiszorultak a lényeglátásra szoktató hagyományos műfajok.

Meggyőződésem, hogy a jelenlegi mediális értékválság ellenére nem tűnik el sem a lapkultúra, sem az elektronikus sajtó, hanem eszközrendszerének radikális megváltozásával funkcionálisan is átalakul. Mindezt arra alapozom, hogy a romániai magyarság eddig háromszori kisebbségi helyzetében (1918, 1944, 1989) mindig életmegtartó hosszabbítónak bizonyult a jótékony szemlélet- és funkcióváltás, a műszaki fejlődés biztosította és a közösségi igényeket artikuláló diverzifikáció. Az új szükségleteknek megfelelően Erdélyben ma is indulnak új lapok; beszédes példaként most csak a Nőileg című magazint emelem ki. Kitalálója, főszerkesztője semmit nem árult el ez irányú terveiből, amikor nálam doktorált. Lehet, hogy ő maga is csak később döbönt rá arra: 1990 után a román fővárosban kiadott lapok rendre elsorvadtak, szerencsés esetben Erdélybe visszakerülve profilt váltottak. A száz-ezer példányszámú Családi Tükör viszont Kolozsvárra költöztetve sem maradt talpon. A papírárak drasztikus emelése s a színes nyomás költségei miatt; meglehet, a lapkultúra-menedzselés akkori teljes hiánya okán is. Az így keletkezett vákuumtérbe törtek be aztán a magyarországi divatlapok és női magazinok, amelyek elárasztották kínálataikkal az erdélyi lappiacot. Ma ingyen sem kell senkinek egyik ottani folyóirat sem. Mert nem az erdélyi lányokat és asszonyokat

szólítják meg. Ez sikerült a Nőileg fiatal szerkesztőinek, akik közül többen kommunikáció- és médiaszakot végeztek, néhányuk nem csupán alapszinten, értenek tehát a lapmenedzseléshez is.

Nemrég, amikor a hatvan, illetve ötvenöt éve indított kolozsvári meg marosvásárhelyi rádióstúdió jövőjéről töprengtünk, arra a következtetésre jutottunk, hogy a rádiózás és televíziózás is rákényszerül a stratégiai „lépésváltásra”. A fiatal rádiószerkesztők – közülük többen egykori tanítványaink – ma már számolnak azzal: meglehet, hogy a hallgatók következő generációi chip-szerű, apró kis rádióvevőkkel fognak cirkálni. Egy tanulságot máris levonhatunk. Amikor beindult a rádiózás és a televíziózás, mindenki azt hitte, hogy az írott sajtó megszűnik. De a televíziózás nem szüntette meg sem a rádiózást, sem az írott sajtót, hanem más minőségi átalakuláshoz vezetett. Az internetes sajtó megint nem szüntette meg egyiket sem, de a tendencia az, hogy visszaszorulóban van az írott sajtó.

– *Megírod, kiadod?*

– Attól függ, hogy mi fér bele még az életidőmbé. *Erdélyi magyar médiatér* címmel megtartott amerikai előadásomra készülve igyekeztem áttekinteni a kérdést. Akkor jöttem rá, hogy milyen sokat köszönhetek doktoranduszaim ilyen irányú kutatásainak. Harmincnál többen doktoráltak nálam. Mostanság inkább az foglalkoztat, hogy a kiadásra váró doktori értekezéseket megjelentessük...

– *2005-ben a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem érdemoklevelét kaptad az egyetemfejlesztéshez való hozzájárulásáért. Itt elsősorban az újságírói szakirány magyar tagozatának elindí-*

© Szabó Károly

A székelyudvarhelyi Tompa László Emlékszobában 2014 májusában (Szabó Károly felvétele)

tásáról van szó. Tudjuk, hogy egy történet valamely intézményt megalapítani, aztán már külön történet folyamatosan működtetni azt.

– Ha jól értem, a kérdés nem annyira az intézményteremtésre, sokkal inkább a -fenntartásra vonatkozik. Én ezt nagyon helyeslem. Amikor beindítottuk az újságíróképzést, a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének (MÚRE) vezetésével egy olyan Magyar Sajtóház felépítésében reménykedtünk, amelyik helyet biztosíthat valamennyi kolozsvári szerkesztőségnek, magának az egyesületnek (MÚRE-nak), az újságíróképzésnek és a médiakutatásnak egyaránt. Az alapítványi pénzekből megvásárolt Rákóczi úti telekre tervezett ötszintes épületnek vé-

gül is csak a mérnöki rajza készült el. Ebből is kitetszik, hogy negyedszázad alatt nem jutottunk messzire. Kezdeti elképzeléseinket azonban nem adtuk fel.

Az oktatás kereteinek bővítése mellett 2003-tól fokozatosan a médiakutatás igényeivel is számoló szerkezet-átalakításra helyeztük a hangsúlyt. A doktori képzés beindítása rendre lehetővé tette a szakmai egyesület, a MEDEA bejegyeztetését, a ME-dok című média- és kommunikációtudományi szakfolyóirat elindítását, a tudományos konferenciák rendszeresítését, az előadások szövegeinek megjelentetését. Mindez egyre inkább „láthatóvá tette” a kutatás személyi feltételeit. Az intézményesüléshez azonban az is kellett,

Sebestyén Ilona, a Nap Kiadó igazgatója születésnapot rendezett nekem a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2015. január 30-án. A Borongós ég alatt előző nap jött ki a nyomdából.

hogy a vagyonát – részben – már visszaszerző Minerva Művelődési Egyesület vezetősége felfigyeljen tevékenységünkre, és távlati célkitűzései érdekében 2010 tavaszán otthont adjon a MEDEA-nak (is), amely így a Jókai utca 16. szám alatt hozzáláthatott a Kommunikáció- és Médiakutató Intézet megszervezéséhez.

Az intézet célul tűzte ki – egyebek mellett – egy média- és kommunikáció-tudományi szakkönyvtár megteremtését (több mint kétezeröttszáz kötettel rendelkezünk), az erdélyi, romániai magyar írott és elektronikus sajtó adatbázisának létrehozását, az ötcsatornás kommunikációs rendszer működésének vizsgálatát, korszerű médiaelméleten alapuló történetének megírását.

Mi tette elodázhatatlanná ezt a vállalkozást? Alapvetően az a hiányérzet, hogy a magyar sajtó 1790 utáni erdélyi történetéről még nincs átfogó szintézisünk. Csak részeredmények vannak. Olyanok, mint például Jakab Elektől *Az erdélyi hírlapirodalom története* (Bp., 1882) vagy Berey Gézától *A magyar újságírás Erdélyben* (Sze-

ged, 1940). A Kosáry Domokos és Németh G. Béla szerkesztette nagyszabású akadémiai traktátus, *A magyar sajtó története 1985-ben elakadt* a II/2 kötetnél (az 1705-ös kezdetektől csak 1892-ig veszi számba a tényeket). A magyarországi újságíró-oktatás számára kidolgozott – 1990 óta több kiadást megért – hasonló című főiskolai tankönyv szerzői (Kókay György, Buzinkay Géza, Murányi Gábor) eleve nem vállalkozhattak az önálló forrásfeltáráson alapuló összegezésre, főként az 1918 utáni kisebbségi magyar sajtó társadalmi és nemzeti szerepét illetően. Csak részben pótolta e hiányt Fleisz János doktori dolgozata, *Az erdélyi magyar sajtó története* (Pécs, 2005), minthogy ez a munka az 1890–1940 közötti fél évszázad adatainak rögzítését tekintette elsődleges feladatának.

Nem kétséges, hogy a továbbiakban a Kommunikáció- és Médiakutató Intézetnek kell felvállalnia az erdélyi és romániai sajtótörténeti kutatások megtervezését és megszervezését. Vizsgálunk kell a sajtónyilvánosság létrejöttének

időszakát (1790–1848), a polgári sajtónyilvánosság periódusát (1849–1920), a kisebbségi sajtó két világháború közötti időszakát, a „szocialista nyilvánosság”, valamint a posztkommunista sajtó korszakát. Maradandó választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy milyen szerepet vállalt ez a sajtó a történelmi cezúrák elviselésében, a történelmi korszakváltások előkészítésében, a kisebbségi társadalom önszerveződéseiben, az erdélyi magyarság létkérdéseinek megjelenítésében.

Munkánk során igyekszünk együttműködni az MTA Irodalomtudományi Intézetével, a Romániai Sajtótörténeti Társasággal, a budapesti Országos Széchényi Könyvtárral, a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtárral. Ugyanakkor számítunk a bukaresti, a budapesti (ELTE), a szegedi, a pécsi egyetemek hasonló szerkezetű tanszékeinek esetenkénti támogatására is. Mindenekelőtt sajtótörténeti értékeink digitalizálásában, a világhálón való megjelenítésében.

– És a fakultás mai helyzetét hogyan tudnánk adatokba foglalni?

– A Politikatudományi és Közigazgatási Kar indulásakor, 1995-ben kétszázötven hallgatót számolt. Egy évtized sem telt el, amikor a kar választott dékánjaként ötezer-négyszázötven diáknak írtam alá a lecke-könyvét. Köztük mintegy háromszázötven magyar hallgatónak. Nyugdíjasként nem szolgálhatok friss adatokkal, de a kollégáktól úgy tudom, hogy a diáklétszám azóta csaknem a felére csökkent. Szerencsére a doktori program keretében, illetve a mesterképzésen igénybe veszik még közreműködésemet. Így még mindig részese lehetek egy – általam is kiépített – oktatási, kutatási rendszer működtetésének. Hiszen

doktoranduszaim segítségével tartjuk fenn az alapképzést, a disszertációjukat már publikált tanítványaimmal pedig a mesteri programot.

– *Milyen emlékeid vannak 1956-ról?*

– Tizenegy éves voltam akkor, és konkrétan arra emlékszem, hogy az egyik falumbeli fiú detektoros rádiót készített. Egy évvel volt idősebb, mint én. Hallgattuk az '56-os eseményeket. Abban az évben lehetett Magyarországra menni, egyik osztálytársam így jutott ki a szüleivel. Amikor hazajött, elmondta, hogy a Molotov-koktélokkal miként robbantották a tankokat. *Néma Pali némasága* címen írtam erről a Korunkban. Azt csak jóval később tudtam meg, hogy Pesten élő nagybátyám gépkocsivezetőként részese volt a felrobbantott Sztálin-szobor elszállításának.

– *1989 előtt a Securitate zaklatásai, házkutatások, vallatások. Az elkobzott kéziratokat visszaadták?*

– Nem.

– *Befejezted az akkor elkezdett munkáid?*

– Az 1986-ban bezúzásra ítélt *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)* című kötetem 1989 karácsonyán került ki az elmeörség börtönéből. Azóta huszonkét kötetben adtam közre kutatásaimat. Köztük van Jancsó Béla levelezésének első kötete is, amit a következő években még három követ...

– *Székelyudvarhelyen 2015. október 3-án az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány életmű-díját vetted át. Mit jelent számodra ez a díj?*

– Különösen azért örülök ennek a díjnak, mert a szülőföldtől kaptam. A Homoródok és a Küküllők értelmiségi nemzedékeitől. Hiszen a szellemileg felnövelő Homoródok és Küküllők révén egyre in-

Előadás után, hallgatóként a 2015-ös Tokaji Írótaborban feleségemmel, Irénkével

kább Erdélyi-, majd Kárpát-medenceivé terebélyesedett számomra a szülőföld. Ennek értéktartományait szeretném áthagyományoz(tat)ni az utánunk következő nemzedékekre.

– *Min dolgozol most? Milyen terveid vannak?*

– Május elején, amikor ezt a beszélgetést elkezdtük, Páskándi Gézáról fejeztem be egy újabb tanulmányt (elhangzott Szatmárnémetiben az író halálának huszadik évfordulóján), ezt követte még két felkérésre írt tanulmány (a Válasz és az Erdélyi Fiatalok kapcsolattörténetéről, Tamási indulásáról és beérkezéséről), de a látszat el-

lenére nem írok sokat. Ezt nem is tehetném meg, mert például a *Jancsó Béla Levelezés II.* kötetének szerkesztése is – három évtized előmunkálat után – öt hónapot vett igénybe novemberig. Ezt követi a több mint száz éve született dr. Nagy Miklós agrárközgazdászról készülő emlékkönyv kéziratának leadása. Az előkészületben lévő szülőföld-szociográfiámat – amit első sorban odahaza várnak, de maga a szakma is szeretné kézbe venni – már nem is merem említeni. Szóval, nem unatkozom. Megírásra váró kézirateim ébresztenek álmaimból.

Józsa István

Székelyudvarhely – kolozsvári „madártávlatból” (Vetési László felvétele)